

İŞBİRLİKLİ ÖĞRENMEYLE GÖRSEL SANATLAR DERSİNİ İŞLEMENİN ÖĞRENCİLERİN BAŞARISINA ve ÖĞRENİLENLERİN KALICILIĞINA ETKİSİ

The Effect of Cooperative Learning on the Students' Success and Retention of the Learning in the Visual Arts Lesson

Seçkin AYDIN¹
Ali Osman ALAKUŞ²

Özet

Bu araştırmanın amacı, İlköğretim Görsel Sanatlar dersinde işbirliğine dayalı öğrenme etkinliklerinin öğrencinin başarısına ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisini belirlemektir. Evreni Diyarbakır ili olan araştırmanın örneklemini, Şehit Polis Mehmet Erçin İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencileridir. Araştırma, deneysel desenin öntest-sontest kontrol grup modelinden yararlanılarak yapılmıştır. Araştırmada Görsel Sanatlar dersinin "Eser Analizi" ünitesi deney grubunda İşbirliğine Dayalı Öğrenme yöntemine göre, kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntemine göre işlenmiştir. Başarıyı ölçmek için geliştirilen başarı testi öntest, sontest, ve kalıcılık testi olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgulardan, İşbirliğine Dayalı Öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretimin uygulandığı kontrol grubu arasında başarı testinin öntest sonuçları bakımından anlamlı derecede farklılık görülmemesine rağmen öğrencilerin sontest sonuçları bakımından dersteki başarıları arasında Deney Grubu lehine önemli bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca deney grubunda bu yöntemle işlenmiş olan dersin öğrenilenlerin kalıcılığını sağlamaya ilişkin puanları, geleneksel öğretim yöntemlerinin uygulandığı kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yöntemi, İşbirlikli Öğrenme, Görsel Sanatlar Dersi.

Abstract

The aim of this study; to designate the effect of Cooperative Learning on students success and retention of the learnings towards the Visual Arts Lesson, in primary school. The population of the research is Diyarbakır province, the sample is Şehit Polis Mehmet Erçin primary school. The experimental pattern of the research is based on pre-test and last-test control group model. In the aim of teaching the subject "Artwork analysis" that in the Visual Arts lesson is taught to test group by using Cooperative Learning, to control group by using traditional training. A success rate test is prepared to measure the success is applied as pre-test, last-test and retention test to the students. According to results of the pre-test, there isn't a significant difference between test group and control group but according to results of the success and retention test, there are significant differences between test group and control group in favor of test group.

Key Words: Cooperation Based Learning Method, Cooperative Learning, Cooperative Learning, Visual Arts lesson.

¹ Arş.Gör.; Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, 21280 Kampus-Diyarbakır, e-mail: seckinaydin1980@hotmail.com

² Yrd.Doç.Dr.; Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, 21280 Kampus-Diyarbakır, e-mail: aliosman@dicle.edu.tr

GİRİŞ

Değişen ve gelişen dünyada insanın bilgiyi eskisinden daha hızlı edindiği ve edindiği bilgiye yenilerini de ekleyip bilgiyi dolaşıma sunmakta olduğu bilinmektedir. Eğitim yöntemleri de doğal olarak bu hıza paralel gelişmektedir. Eski eğitim yöntemleri bireye bilgiyi taşıma görevi verirken yeni eğitim yöntemleri bireye bilgiyi yapılandırma görevi vermektedir. Elbette genel eğitim sistemindeki bu gelişmelerden sanat eğitimi de payını almaktadır.

Gelişmiş batılı ülkelerde sanat eğitimi konusunda uluslararası düzeyde sempozyumlar, konferanslar, paneller, seminer ve toplantılar düzenlenmekte; çeşitli yayınlar, sanatta ve onun eğitiminde kullanılan değişik materyaller ve sanat eğincilerin karşılıklı ziyaretleri, bu ülkelerin sanat eğitimine yeni biçimler verilmesinde oldukça etkili olmaktadır (Özsoy,1993: 53). 21.yüzyıl eğitim-öğretim yöntemleri açısından değişim ve gelişim çağıdır. Eğitim paradigmalarında yaşanan değişim, görsel sanat eğitimine de yansımaktadır. Görsel sanatlar eğitimi alanında paradigmalara ve yarattığı sonuçlar sürekli kendisini yenileyen bir öğretim ihtiyacı doğurmaktadır. Eğitimde modern anlayışın yerini post-modern anlayış almaktadır. Bu çerçevede görsel sanat eğitiminde de yeni yaklaşımlar görülmektedir (Aykut, 2006: 33).

Çağdaş eğitim sistemi ve geleneksel eğitim sistemi bireylerini karşılaştıran, Yolcu'nun da (2004: 81) belirttiği gibi, çağdaş bir eğitim; kişinin yaratıcı, araştırmacı, sorgulayıcı, bildiklerini uygulayabilen nitelikler kazanmasını sağlayan, kişilik geliştirici bir eğitimidir. Bu nedenle çağdaş eğitimde, ezber dayanan, fazla bilgi yükleyici, verilen bilginin olduğu gibi benimsenmesini, ezberlenen bilgilerin yeniden aktarılmasını öngören bir sisteme ve yöntemlere yer yoktur. Şurası açıktır ki, İlköğretim birinci kademedan başlayarak orta ve yüksek öğrenim sırasında öğretmenin söylediklerini sadece "belleme"ye, sınavlarda "tekrarlamaya" veya "nakletmeye", "aktarmaya" yönlendirilen öğrenci, yaratıcı düşüncüyü kullanamayacağı gibi, var olan yaratıcılığının körelmesiyle de karşılaşabilir. Belki yığınla bilgiye sahip olacaktır, ama "yapıcı" ve "yaratıcı" olamayacaktır.

Çocukları yaratıcı kılmaya en uygun alanın, sanatsal alan olduğu bilinmektedir. Bu açıdan sanat eğitimi, genel ve tümel eğitim ve öğretim içinde genişlikle, yaygınlıkla yer alması gerekli bir disiplindir (San, 2004: 25). Bütün öğrenciler, yetersizliklerine, belirlenmiş yeteneklerine veya altyapılarına aldırmaksızın, sanatın sağladığı zengin eğitim deneyimlerine ulaşmayı hak ederler. Sanat, günümüz toplumunun artan sembollerinin ve göstergelerinin anlaşılmasında ve çözülmesinde, çoklu yeteneğin gelişmesini sağlar. Dolayısıyla, sanatın tüm öğrencilerin genel eğitimi içerisinde gerekli bir rolü vardır (Grenfell, 1996: 1).

Sanat eğitimi bireyin bireysel ve sosyal gelişimine katkıda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Sanat eğitiminin bireyde yaratıcılık gücü geliştireceği gibi aynı zamanda bireysel, psikolojik, ekonomik, sosyolojik ve politik bakımlardan da birçok kazanımları vardır (Alakuş, 2003). Sanat eğitimi sadece bir disipline dayalı eğitim olmayıp diğer alanlara da katkısı bulunmaktadır. Sanat eğitiminde sanatsal yaratıcılığın yanı sıra diğer alanlardaki yaratıcılık olgusunu da etkileyebilecek özellikler vardır. Uygur ülkeler sanat ve sanat eğitimi öncelikli

bir sorun olarak ele aldıklarını, insanlarına okul öncesinden başlayarak yaşamın sonuna kadar sanat eğitimi ortamları hazırlamış olmakla göstermişlerdir.

Devletler eğitim sistemlerini, çağa uyum sağlayan, bilgiyi üreten ve paylaşan, kendine güveni olan, ezbercilikten çok bilgiyi içselleştirip hayata uygulayabilen bireyler yetiştirecek şekilde düzenleme çabası içerisindeyler. Bu çabayı Özsoy (1998: 58) şöyle ifade etmektedir; Devletlerin vatandaşlarını, bir yandan kendi toplumlarına uyumlu bireyler olarak yetiştirirken, diğer yandan da onların her gün değişen ve gelişen bilgilerle donatması ve bunu yaparken ülkeler arası barış ve dostluğu ön planda tutması beklenir. Bireylerin temel hak ve özgürlükleri ile kapasite, yaratıcılık ve yeteneklerini dikkate alan demokratik bir eğitim sisteminin oluşması, çağdaş ve çok yönlü eğitim programları ile gerçekleştirilebilir. Bu hususta eğitimcilere özellikle de sanat eğitimcilerine çok büyük roller düşmektedir.

Sanat eğitimcisi yeni eğitim yöntemlerinden haberdar olmalı ve bu yöntemleri anlayıp uygulayabilmelidir. Öğretmenler, çocukların öğrenmeye karşı olan doğal merak ve isteklerinden yararlanarak onlara, sorun çözmeyi keşfetmeyi ve araştırmayı teşvik edecek sanatsal öğretme yaklaşımlarını benimsetebilirler. Sanatsal etkinliklerde öğrencilere kazandırılacak istendik davranışların oluşturulması, onların gelişim ve hazır bulunuşluk düzeylerine uygun program içeriklerinin oluşturulmasıyla ilişkilidir. Etkinlik sürecinde öğrencinin kendisi ile çevresindeki yaşantı arasındaki bağlantıları kurabilme olanağı sağlanmalıdır (Artut, 2006: 93).

Sanat, temelde tarihsel özelliği olan ve toplum tarafından yapılandırılmış görsel bir dilin karmaşık bir şeklidir. Çocukların, bizim yükselen görsel kültürümüzü anlamak ve ona katılmak için edinilmiş teknik beceriler kadar anlamlı sanat işleriyle de doğrudan meşgul olmaya ihtiyaçları vardır (Grigg, 2004: 39). Eğitimin etkili olabilmesi ve amaçlanan kazanımların elde edilebilmesi için etkinlik yapılırken en uygun öğretim yönteminin seçilmesi ve yöntemin tam olarak uygulanması gereklidir. Hedeflerin saptanması, bunları gerçekleştirici nitelikteki öğrenme yaşantılarının seçimi işini planlamış bir öğretmen, eğitim durumlarının düzenlenişi sırasında öğretimin etkili olmasında tekniklerin rolünü ve işgörülerini dikkate alma durumundadır (Bilen, 1996: 54).

MEB'in 2006 yılında yayınladığı Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu sanat eğitimcisini çağdaş eğitimin hemen hemen bütün imkânlarını kullanmaya davet etmektedir. Kılavuz, öğrenciyi merkeze alan öğretmene daha çok yönlendirici rol veren ve bilgiyi oluşturan eğitim yöntemleri temel alınarak hazırlanmıştır. Kılavuzda öğretmene sınıfta birden çok öğretim yöntemi kullanması gerektiğini belirtmesi de anlamlıdır.

Eğitim kurumlarında görsel sanat etkinlikleri bireysel çalışmalar ve grup çalışmaları olarak iki şekilde sürdürüldüğü bilinmektedir. Ancak günümüze değin görsel sanatlar eğitimi çalışmalarına bakıldığında öğretmenlerin grup çalışmalarına yeteri kadar önem vermediği, derslerin bireysel çalışma ağırlıklı işlendiği görülür. Oysa eğitimde çağdaş yaklaşımlar, her iki çalışma modelinin de bir zorunluluk olduğunu ortaya koyar. Çünkü bireysel çalışmalarla bireyin kendi gelişimi hedeflenirken, grup çalışmaları yoluyla bireyin yaşadığı toplumun bir parçası olduğu bilincine varması ve sosyal bir varlık olarak yetişmesi

hedeflenir (Yılmaz, 2007: 747). Özellikle sanat eğitimi gibi bireyin sosyal ve bireysel gelişiminde önemli yer tutan bir dersin diğer derslere oranla daha fazla öğrenciye ve sürece yönelik olması gerekmektedir. Sanatın, içinde eğitimi ve iletişimi barındırdığı göz önünde bulundurulduğunda İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yöntemi, sanatın ve sanat eğitiminin bu yönüyle örtüştüğü sonucuna varılabilir. İşbirlikli öğrenme, öğrencilerin veya öğretmen ve öğrencilerin birlikte çalışmasıyla, entelektüel çabalarının birleştirilmesini kapsayan eğitim yaklaşımları için kullanılan bir çeşit kapsayıcı terimdir (MacGregor & Smith, 1992: 1).

İşbirliği, belirlenen ortak amaca varmak için birlikte çalışmadır. İşbirlikli öğrenme, öğrencilerin, amaçladıkları ortak hedeflerine ulaşabilmek için birlikte çalışmak üzere oluşturulan, küçük gruplar halinde çalıştıkları öğrenme modelidir. Bu metodun amacı, öğrencilerin kendi bilgilerini ve grubun diğer üyelerinin öğrenmelerini en üst düzeye çıkarmaktır. Sınıfta gruplar oluşturulurken öğrenciler, birlikte çalışacakları iki ile beş kişiden oluşan küçük gruplara ayrılır. Gruplar farklı yetenek ve kişilik özelliklerine sahip öğrencilerden oluşan ayrışık (heterojen) bir yapıda olmaktadır. Esasen eğitimin de temel işlevi başlangıçta ayrışık (heterojen) olan grupları sonuçta benzeşik (homojen) hale getirmektir (Slavin & Oickle, 1981:174; MacGregor & Smith, 1992: 1; Açıköz, 1992: 3, 1993; Johnson & Johnson, 1994: 1; Demirel, 2006: 219; Kagan, 1998; Öncül, 2000: 623; Dotson, 2001: 1)

İşbirlikli öğrenme, eğitim teorisinin, araştırmalarının ve pratiklerinin en geniş ve en verimli alanlarından birisidir (Johnson, Johnson, & Stanne, 2000: 1). Araştırmalar, öğrencilerin etkinlikler ya da uygulamalarda küçük gruplar, ikili çalışmalarla iş birliğine dayalı çalışmaların oluşturulması durumunda büyük eğitimsel kazançlar sağlayabileceklerini ortaya koymuştur. Bunlardan biri de iş birlikli öğrenmedir. İş birlikli öğrenme, öğrencilerin konulara ilgisini artırır, etnik, cinsiyet, ırksal, zekâ düzeyleri ve kişisel özellikleri farklı öğrenciler arasındaki olumlu tutumları ve sosyal etkileşimleri geliştirir. İş birlikli öğrenmede grubun her üyesi aktif katılımı hedeflere ulaşmak için göz önüne alınır. Burada etkinlikler grupla çalışma ve grubun her üyesinin katılımını dikkate alan biçimde oluşturulmalıdır. Kuşkusuz her etkinliğin her zaman grup hâlinde çalışılma zorunluluğu yoktur. Grupla çalışma konunun özüne göre değişebilir; üçlü ya da altılı gruplar oluşturulabilir (Güven, 2004).

İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yönteminin görsel sanatlar eğitimi ve görsel kültür anlayışıyla düzenlemiş bir öğrenme çevresinde, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alanda gelişmelerinin ve sanatsal ifade yeterliliklerine önemli katkıları bulunmaktadır. İşbirlikli öğrenme yöntemi öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmekte; birbirlerinden öğrenmelerine, kaygılarını yenmelerine, içsel güdülenmeye yardım etmekte; öğrencilerin dersi ve okulu daha çok sevmesine, işbirliği ve yardımlaşma duygusu geliştirmelerine olanak sağlamaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubundaki İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin “Eser Analizi” etkinliğinin

sonundaki **başarı düzeyleri** ile öğrenilenlerin **kalicılık** düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma deneysel desenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın alt problemlerini test etmek için öntest-sontest kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Bunun, deneysel işlemin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin test edilmesiyle ilgili olarak araştırmacıya yüksek bir istatistiksel güç sağlayan, elde edilen bulguların neden sonuç bağlamında yorumlanmasına olanak veren ve davranış bilimlerinde sıklıkla kullanılan güçlü bir desen olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2001: 27). Modelde öntestlerin bulunması, grupların deney öncesi benzerlik derecelerinin bilinmesine ve sontest sonuçlarının buna göre düzeltilmesine yardım eder (Karasar, 2006: 97). Modelin simgesel görünümü şöyle gösterilebilir;

G1	R	O1.1	X	O1.2
.....				
G2	R	O2.1		O2.2

Bu araştırma biri deney, diğeri de kontrol grubu olarak belirlenen iki grup üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğretim, iki grupta da araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Bu araştırmada İşbirlikli Öğrenme Yöntemlerinden Birlikte Öğrenme Tekniği ile geleneksel öğretim yaklaşımının kullanıldığı Görsel Sanatlar dersinin öğrencilerin başarıları ve öğrendiklerinin kalıcılığına ilişkin etkileri deneysel desen modeli ile araştırılmıştır.

Evreni Diyarbakır il merkezindeki İlköğretim okulları olan araştırmanın çalışma evreni, Şehit Polis Mehmet Erçin İlköğretim okulu olup, örnekleme ise 2007-2008 eğitim-öğretim yılı güz dönemindeki aynı okulun 8-B ve 8-D sınıflarındaki 80 öğrenciden oluşmaktadır. Seçkisiz (Random) yöntem ile belirlenen sınıflardan biri deney grubu, diğeri ise kontrol grubu olarak atanmıştır. Deney grubu olarak seçilen sınıf ile kontrol grubundaki öğrenci sayısı 40 olarak belirlenmiştir. Araştırmada deney süresince *ön-son başarı testi* ile *kalicılık testi* uygulamalarının yapıldığı günlerde, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin tamamı derse devam etmiştir. Uygulama öncesi deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin Görsel Sanatlar dersi "Eser Analizi" ünitesine ilişkin ön öğrenme düzeyleri bakımından birbirinden anlamlı derecede farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için uygulanan başarı testinin sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 Grupların Uygulama Öncesi Görsel Sanatlar Dersindeki Öntest Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Testi Sonuçları

		N	X	SS	Sonuç
Başarı Öntest	Deney	40	11.80	2,936	T= -,247
	Kontrol	40	11,97	3,377	P>0.05 SD=78

Tablo 1’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, deney ve kontrol grubunun ortalamalarının birbirinden anlamlı derecede farklı olmadığı görülmektedir. Bu nedenle deney ve kontrol grubunun Görsel Sanatlar dersindeki “Eser Analizi” ünitesine ilişkin öntest sonuçları açısından denk olduğu söylenebilir.

Veri Toplama

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak “Eser Analizi” ünitesindeki konuları içeren başarı testi kullanılmıştır. Geliştirilen başarı testi hazırlanmadan önce araştırma ile ilgili literatür taranmış ve benzer veri toplama araçları geliştirme çalışmaları gözden geçirilmiştir. Başarı testi, araştırmacı tarafından 2006 yılında M.E.B. tarafından yayımlanan “Görsel Sanatlar Dersi (1-8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu”nda yer alan “Eser Analizi” ünitesinin amaçları dikkate alınarak hazırlanmıştır. “Eser Analizi” ünitesi için geliştirilen başarı testi, deney ve kontrol gruplarında öntest ve sontest amacıyla kullanılmış, aynı test uygulamanın bitiminden iki ay sonra öğrenilenlerin “kalıcılık” düzeylerini ölçmek amacıyla üçüncü kez kullanılmıştır.

Araştırmacı, uygulamaya başlamadan önce her iki gruba başarı öntest uyguladıktan sonra üç haftalık sürede ünitenin işlenişi sağlanmıştır. Bu süreçte geleneksel öğretim yöntemiyle ders işlenen kontrol grubundaki sınıfın olağan seyrine karışılmamış, deney grubunda ise İşbirlikli Öğrenme Yöntemlerinden Birlikte Öğrenme Tekniğinin ilkeleri göz önünde bulundurularak ders işlenmiştir. Uygulama okulunda derse özgü bir sanat atölyesi olmadığından dolayı Görsel Sanatlar dersi diğer derslerin işlendiği normal sınıf ortamında işlenmiş, ancak araştırmacı dersliği İşbirlikli Öğrenme Yöntemine uygun olabilmesi için dersten önceki teneffüste sınıfın oturma düzenini, gruptaki her öğrencinin birbirlerini görebileceği şekilde oluşturmuştur. Uygulama bittikten bir hafta sonra başarı testi sontest olarak uygulanmış, bu tarihten yaklaşık iki ay sonra deney ve kontrol grubundaki deneklerin öğrendiklerinin kalıcılık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla kalıcılık testi uygulanmış ve böylece verilerin toplanması tamamlanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS istatistik programı ile çözümlenmiştir. Çözümlenen veriler, t-testi ve “Scheffé testi”nden yararlanılarak yorumlanmıştır. Başarı öntest-sontest ve kalıcılık testi için istatistiksel işlemler deney grubunda 40, kontrol grubunda 40 olmak üzere toplam 80 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir. Başarı testi 30 sorudan oluşmuş ve her bir soru bir (1) puan olarak hesaplanmıştır. İlgili kurumlardan gerekli izinler alındıktan sonra uygulanan testte yer alan maddelerin ayırt ediciliği 0,30 üzerinde saptanmıştır. Testin ortalama güçlüğü ise 0,36 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Bulgular, İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ve geleneksel öğretim yöntemlerinin öğrencilerin Görsel Sanatlar dersindeki başarısına ve

öğrenilenlerin kalıcılık düzeylerine etkisine ilişkin olmak üzere iki ana başlık altında tablolar halinde verilmiş ve yorumlanmıştır.

İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ve Geleneksel Öğretim Yöntemlerinin Görsel Sanatlar Dersindeki Öğrenci Başarısına Etkisine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında, araştırmanın birinci alt problemi olan “İşbirlikli Öğrenme Yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubundaki İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin “Eser Analizi” ünitesinin sonundaki **başarı düzeyleri** arasında anlamlı fark var mıdır?” şeklindeki sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular incelenmiştir. Deney ve kontrol gruplarının Görsel Sanatlar “Eser Analizi” ünitesine ilişkin başarı puanları karşılaştırılarak aradaki farka bakılmıştır.

Deney ve kontrol grubu öntest puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla t-testi yapılmış, sonuçlar Tablo 2’te sunulmuştur.

Tablo 2 Deney ve Kontrol Gruplarının Öntest Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	Sınıf	N	X	SS	Sonuç
Öntest	Deney Grubu	40	11,80	2,936	T= -,247
	Kontrol Grubu	40	11,97	3,377	P>0,05 SD=78

Tablo 2’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, deney grubu 11,80, kontrol grubu 11,97 olarak hesaplanan öntest sonuçlarına göre deney ve kontrol grubunun ortalamalarının birbirinden anlamlı derecede farklı olmadığı görülmektedir.

Bu sonuç, İşbirlikli Öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretimin uygulandığı kontrol grubu arasında “Eser Analizi” ünitesi için hazırlanan başarı testinin öntest sonuçları bakımından anlamlı derecede farklılık olmadığını göstermektedir. Bundan dolayı deney ve kontrol grubunun “Eser Analizi” ünitesine ilişkin öntest sonuçları açısından denk olduğu söylenebilir.

Tablo 3 Deney grubunun Öntest-Sontest Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	X	N	SS
Sonbaşarı	23,42	40	5,834
Önbaşarı	11,80	40	2,936

Tablo 3 incelendiğinde, deney grubunun sontest puan ortalamasının (23,42) öntest puan ortalamasından (11,80) anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir ($p<,05$). Bu nedenle İşbirlikli öğrenme yönteminin görsel sanatlar dersinde başarıya anlamlı düzeyde olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Bu bulgular Açıköz’ün (1993) ve Sarıtaş’ın (1998) bulgularıyla da paralellik

göstermektedir. Açıköz'ün (1993) yaptığı araştırma sonucunda vardığı bulgular şunlardır; İşbirlikli öğrenme etkinlikleri ünite sonundaki başarı düzeyi ve duyuşsal özellikler üzerinde geleneksel öğretim etkinliklerine göre daha olumlu etkileri vardır, Sarıtaş'ın (1998) yaptığı çalışmada t-testi sonucunda işbirlikli öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin akademik başarıları ile geleneksel öğrenme yöntemlerinin uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin akademik başarıları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4 Kontrol grubunun Öntest-Sontest Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	X	N	SS
Sonbaşarı	17,22	40	7,244
Önbaşarı	11,97	40	3,377

Tablo 4 incelendiğinde kontrol grubunun sontest puan ortalamasının (17,22) öntest puan ortalamasından (11,97) anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Geleneksel yöntemle öğrenmenin başarıyı olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Yukarıdaki Tablo 3 ve Tablo 4'te görülen sonuçlar hem deney hem de kontrol grubu için uygulama sonrasında başarıda artış olduğunu göstermektedir. Burada kullanılan yöntemler ne olursa olsun, bir öğrenme olgusunun gerçekleştiği görülmektedir. Ancak İşbirlikli öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubundaki gelişimin daha fazla olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Tablo 5 Deney Grubunun Öntest-Sontest Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama Farkı

	X	SS	T	D	Önem Düzeyi
sonbaşarı-önbaşarı	1,162 E1	5,517	13,389	39	$P < ,05$

Tablo 5'deki verilere göre, deney grubunun öntest ve sontestleri arasındaki ortalama fark 1,162 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6 Kontrol grubunun Öntest-Sontest Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama Farkı

	X	SS	T	SD	Önem Düzeyi
sonbaşarı-önbaşarı	5,250	6,295	5,275	39	$P < ,05$

Tablo 6'daki veriler, kontrol grubunun öntest ve sontestleri arasındaki ortalama farkın 5,250 olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki Tablo 5 ve Tablo 6'da görülen sonuçlar, hem deney hem de kontrol grubu için uygulama öncesi ve sonrasındaki puanlara ilişkin ortalama farkın anlamlı olduğunu göstermektedir. Ancak İşbirlikli öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubundaki ortalama farkın ve dolayısıyla başarının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7 Deney ve Kontrol Gruplarının Öntest-sontest Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	Sınıf	N	X	SS	Sonuç
Öntest	Deney Grubu	40	11,80	2,936	T= -,247
	Kontrol Grubu	40	11,97	3,377	P>0,05 SD=78
Sontest	Deney Grubu	40	23,42	5,834	T=4,215
	Kontrol Grubu	40	17,22	7,244	P<0,05 SD=78

Tablo 7’de deney grubunun sontest puan ortalamasının (23,42) kontrol grubunun sontest puan ortalamasından (17,22) yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan t-testi sonucunda da deney ve kontrol grupları sontest başarı puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p<,05$).

Sonuç olarak ulaşılan bulgular, İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ve geleneksel öğretimin uygulandığı İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin Görsel Sanatlar dersindeki başarıları arasında önemli bir farkı açıklamaktadır. Deney grubunda uygulanan İşbirlikli Öğrenme Yöntemi sayesinde öğrenciler Görsel Sanatlar dersinde daha başarılı olmuşlar ve araştırmada bu sonucu destekleyen kuramsal bilgilerin varlığına da rastlanmıştır.

Slavin and Oickle’nin (1981: 174) de ifade ettikleri gibi, son yıllarda İşbirlikli Öğrenme Yönteminde yapılan araştırmaların oldukça arttığı görülmektedir. Bu araştırmaların çoğu İşbirlikli Öğrenme Yönteminin öğrenci başarısını ve öğrencilerin bir birleriyle olan ilişkisini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Gokhale (1995: 1) ise bu başarıyı şöyle açıklamaktadır; “.... öğrenciler kendi öğrenmeleri kadar grubun diğer bir üyesinin de öğrenmesinden sorumludurlar. Böylece, bir öğrencinin başarısı diğer bir öğrencinin başarısına da yol açmaktadır.”

İşbirlikli öğrenme yöntemi, görsel sanatların kültür eğitimi anlayışıyla düzenlenmiş bir öğrenme çevresinde, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alanda gelişmelerinin ve sanatsal ifade yeterliliklerinin desteklenmesinin üzerinde etkilidir. Sanat eğitiminde işbirlikli öğrenme konusunda derlenen araştırma sonuçları göstermektedir ki, işbirlikli öğrenme yöntemi, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanlarda gelişmelerini desteklemektedir (Kurtuluş, 2001). İşbirlikli öğrenme modeline göre grup üyeleri grubun bir bütün olduğunu, grubun başarısından ya da başarısızlığından her üyenin sorumlu olduğunu bilmesi gerekir. Grup çalışmalarında, farklı yetenekleri, farklı bedensel gelişmeleri ve eğitim özgeçmişleri olan öğrenciler birlikte çalışırken ortak bir amaca yönelmekte daha iyi arkadaşlık ilişkileri kurmaktadır. Birbirlerini daha iyi tanıdıkça yapay engeller ortadan kalkmakta; bireyin başarısı grubun başarısına bağlı olduğundan grup üyeleri arkadaşlarının başarılı olmalarına sürekli katkı getirmektedir (Demirel, 2006: 218).

İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ve Geleneksel Öğretim Yöntemlerinin Görsel Sanatlar Dersindeki Öğrenilenlerin Kalıcılığına Etkisine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemine bağlı olarak, araştırma sürecinde “İşbirlikli Öğrenme Yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubundaki İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin Eser Analizi ünitesine ilişkin, öğrenilenlerin **kalıcılık** düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Bu başlık altında gruplardaki öğrencilerin son testteki başarı düzeyleri arasındaki farklılıkların uygulama sonrası belirlenen süre içerisinde devam edip etmediğini anlamak amacıyla t-testi ile yapılan çözümlenmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 8 Deney grubunun Sontest-Kalıcılık Testi Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	X	N	SS	T =4,215 P<0,05
sontest	23,42	40	5,834	
kalıcılık	21,90	40	6,511	

Tablo 8 incelendiğinde deney grubunda sontest 23,42, kalıcılık testi ise 21,90 olarak hesaplanmıştır. Deney grubunun sontesti ve kalıcılık testi karşılaştırıldığında iki test arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 9 Kontrol grubunun Sontest-kalıcılıktesti Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	X	N	SS	T =4,489 P<0,05
Sontest	17,2250	40	7,244	
Kalıcık	15,2500	40	6,735	

Tablo 9 incelendiğinde kontrol grubunda sontest 17,22, kalıcılık testi ise 15,25 olarak hesaplanmıştır. Kontrol grubunun sontesti ve kalıcılık testi karşılaştırıldığında iki test arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 10 Deney grubunun Sontest-Kalıcık Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama farkı

	X	SS	T	SD	Önem Düzeyi
Sontest-kalıcık	1,52500	3,856	2,501	39	P<0,05

Tablo 10’da deney grubunun sontest ile kalıcılık testi arasındaki ortalama farkı 1,525 olarak saptanmıştır.

Tablo 11 Kontrol grubunun Sontest-kalıcık Başarı Puanlarına İlişkin Ortalama Farkı

	X	SS	T	SD	Önem Düzeyi
sonbaşarı-kalıcık	1,97500	5,220	2,393	39	P<0,05

Tablo 11’de kontrol grubunun sontest ile kalıcılık testi arasındaki ortalama farkı 1,975 olarak saptanmıştır. Tablo 10 ve 11 incelendiğinde deney grubunun sontest ve kalıcılık testi farkı 1,525, kontrol grubunun sontest ve kalıcılık farkı ise 1,975 olarak belirlenmiştir. Yani kalıcılık testi ortalama farkı olarak deney grubu ile kontrol grubunun ortalama farkları arasında anlamlı bir ortalama farkı söz konusudur. Bu fark deney grubunun lehinedir.

Tablo 12 Deney ve Kontrol Gruplarının Öğrenilenlerin Kalıcılığına İlişkin Puanlarının Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

	Sınıf	N	X	SS	Sonuç
Sonbaşarı	Deney Grubu	40	23,42	5,834	T=4,215
	Kontrol Grubu	40	17,22	7,244	P<0,05
					SD=78
Kalıcılıktesti	Deney Grubu	40	21,9000	6,51153	T=4,489
	Kontrol Grubu	40	15,2500	6,73586	P<0,05
					SD=78

Tablo 12’de görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarının öğrenilenlerin kalıcılığına ilişkin başarı puanlarının ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır. Bu sonuçlara göre, İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ile uygulama yapılan deney grubunun öğrenilenlerin kalıcılığını sağlamaya ilişkin puanları, geleneksel öğretim yöntemleriyle ders işlenen kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen “t” değerine göre, deney ve kontrol gruplarının öğrenilenlerin kalıcılığı testi sonuçları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan bu fark deney grubu lehinedir.

Sonuç olarak ulaşılan bulgular, İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ve geleneksel öğretim etkinliklerinin uygulandığı İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin Görsel Sanatlar dersindeki kalıcılık testleri arasında önemli bir fark olduğunu göstermektedir. Deney grubunda uygulanan İşbirlikli Öğrenme Yöntemi ile öğrenciler, Görsel Sanatlar dersinde daha başarılı olmuşlardır. Elde edilen bulgular, İşbirlikli Öğrenme Yönteminin öğrenci başarısı üzerindeki olumlu etkilerinin varlığını açıklayan kuramsal bilgilerle de paralellik taşımaktadır.

“İşbirlikli öğrenme, gruplar arası yarışma ve bütün sınıf öğretimi etkinliklerinin yabancı dil başarısı ve hatırd tutma üzerindeki etkileri” başlıklı araştırmasında, Açıkgöz (1992) araştırma sonunda, gruplar arası yarışma ve yapılandırılmış işbirliği gruplarının yabancı dil başarısının ve öğrenilenlerin hatırd tutulması düzeyi geleneksel öğretim ve yapılandırılmamış işbirliği gruplarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Açıkgöz’ün “İşbirlikli Öğrenme Ve Geleneksel Öğretimin Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarısı, Hatırd Tutma Düzeyleri Ve Duyuşsal Özellikleri Üzerindeki Etkileri” isimli araştırmasında, şu sonuçlara ulaşmıştır; İşbirlikli öğrenme etkinlikleri ünite sonundaki başarı düzeyi ve duyuşsal özellikler üzerinde geleneksel öğretim etkinliklerine göre daha olumlu etkileri vardır, çerçevesinde yer alan İşbirlikli öğrenme etkinliklerinin hatırd tutma üzerinde hiçbir olumsuz etkisi gözlenmemiştir (Açıkgöz, 1993).

Birbirini destekleyen bütün araştırma sonuçları ve açıklamalardan hareket ederek İşbirlikli Öğrenmenin cinsiyet, yetenek, sınıf düzeyi, etnik köken, fiziksel özür gibi özellikler açısından çeşitlilik gösteren heterojen öğrenci gruplarının, çeşitli konu alanlarındaki başarısı üzerinde anlamlı düzeyde, olumlu etkilerinin bulunduğu söylenebilir (Karaoğlu, 1998). Bülbül'ün 2007 de Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı “Ortaöğretim Çevre ve İnsan Dersinde İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Çevreye Yönelik Tutumlara ve Erişime Etkisi” başlıklı araştırmasında, deneysel yöntemin öntest - sontest kontrol gruplu modelini kullanmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular: Çevre ve insan dersinde işbirlikli öğrenme yöntemi kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına, bilişsel erişimlerine, kalıcılık (hatırlama) düzeylerine olumlu yönde etkileri olduğu gözlemlenmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu bölümde bu araştırmanın bulgularına ve yorumlarına dayalı olarak tartışmaya, ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara ilişkin öneriler bulunmaktadır.

Deney öncesinde iki grubun da “Eser Analizi” ünitesi ön bilgilerini ölçmek için öntest uygulanmıştır. Önemli bulgulardan biri, uygulanan öntest sonucunda iki grubun öntest sonuçları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığıdır. (Bkz. Tablo 2). Yani deney ve kontrol gruplarının “Eser Analizi” ünitesi ön bilgileri birbirine denk olduğu söylenebilir.

Uygulama 3 hafta (3x40dk.) sürmüştür. Uygulama süresince deney grubuna İşbirlikli Öğrenme, kontrol grubuna ise Geleneksel öğrenme yöntemi kullanılarak ders işlenmiştir. Uygulama sonunda deney grubuna ve kontrol grubuna son başarı testi uygulanmıştır. Son başarı testinden elde edilen sonuçlara göre, İşbirlikli Öğrenme Yönteminin uygulandığı deney grubunun sontest puanları ile Geleneksel öğrenme yönteminin kullanıldığı kontrol grubunun sontest puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (Bkz. Tablo 7). Bu fark deney grubunun lehinedir. Bu sonuç, daha önce yapılmış benzer araştırmaların sonuçlarını destekler niteliktedir.

Sontestin uygulandığı tarihten iki ay sonra deney ve kontrol gruplarına öğrenilenlerin kalıcılığı ölçmek için iki gruba da Kalıcılık testi uygulanmıştır. Kalıcılık testinin sonucuna göre, İşbirlikli Öğrenme Yönteminin uygulandığı deney grubunun kalıcılık testi puanları ile Geleneksel öğrenme yönteminin kullanıldığı kontrol grubunun kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 12). Bu fark deney grubunun lehinedir. Bu sonuç, daha önce yapılmış benzer araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre işbirlikli öğrenme, öğrenci başarısını artırma ve öğrenilenlerin kalıcılığı konularında geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha etkilidir (Bkz. Tablo 7 ve 12). Elde edilen bulgular doğrultusunda şunlar söylenebilir. Görsel sanatlar dersinde İşbirlikli Öğrenme Yöntemi öğrencilerin başarısını ve öğrenilenlerin kalıcılığını olumlu etkilediği için derslerde öğretmenler tarafından daha sık ve etkili şekilde kullanılmalıdır. Araştırma konusunun tartışılmasına katkı sağlayacak aşağıdaki benzer çalışmalara da tekrar değinilmekte yarar vardır.

Özçelik'in (2007) Yüksek Lisans tezi olarak yapmış olduğu araştırmasında "Deney ve kontrol gruplarının son tutum puanlarının ortalamaları arasında fark bulunduğu deney grubunda uygulanan İşbirlikli öğrenme yaklaşımının Fen Bilgisi dersine karşı geliştirilen olumlu tutumda öğretmen merkezli öğretime göre daha etkili olduğu söylenebilir." ve "deney ve kontrol gruplarının kalıcı öğrenme puanlarının ortalamaları arasında fark bulunmuştur. Deney grubunda bulunan İşbirlikli öğrenmenin Fen Bilgisi dersinde öğrenilen bilgilerin kalıcılığında öğretmen merkezli öğretime göre daha etkili olduğu söylenebilir." sonuçlarına ulaşmıştır.

Sarıtaş "İlköğretim I. Devrede İşbirlikli Öğrenme Yöntemi İle Geleneksel Öğrenme Yöntemlerinin Başarılı Ve Başarısız Öğrenciler Üzerindeki Etkisi" başlıklı araştırmasında şu sonuca ulaşmıştır; "T-testi sonucunda işbirlikli öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin akademik başarıları ile geleneksel öğrenme yöntemlerinin uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin akademik başarıları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir (Sarıtaş, 2007).

Sönmez'in 2005'te Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı "İşbirlikli Öğrenme Yöntemi, Birleştirme Tekniği İle Bilgisayar Okur-Yazarlığı Öğretiminin Akademik Başarıya Ve Kalıcılığa Etkisi" başlıklı araştırmasının sonunda ulaştığı sonuçlardan biri şudur; "Araştırma sonunda, deney ve kontrol grubu arasında, akademik başarı açısından deney grubu lehine anlamlı bir fark bulunmuştur." Öner (2007) tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan "İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Öğrenci Başarısına Etkisi" başlıklı araştırmasında ulaştığı sonuçlardan biri şudur; "Testin tümünden alınan ön test-son test puanları açısından gerek deney grubuna uygulan işbirlikli öğrenme yönteminin ve gerekse de kontrol grubuna uygulanan geleneksel yönteminin öğrenci başarısını arttırdığı, testin tümüne ait erişim ve son test puanları açısından deney grubundaki öğrencilerin daha başarılı olduğu görülmüştür."

Bülbül'ün 2007 de Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı "Ortaöğretim Çevre ve İnsan Dersinde İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Çevreye Yönelik Tutumlara ve Erişime Etkisi" başlıklı araştırmasında sonuç olarak ulaşılan bulgular şunlardır: "Çevre ve insan dersinde işbirlikli öğrenme yöntemi kullanımı öğrencilerin akademik başarılarını, bilişsel erişimlerini, kalıcılık (hatırlama) düzeylerini olumlu yönde etkilemiştir".

Sonuç olarak, İşbirlikli Öğrenme Yöntemi'nin öğrencinin, Görsel Sanatlar dersindeki başarısını artırma konusunda geleneksel sınıf öğretim yaklaşımına göre daha etkili olduğu Tablo 7'deki bulgulardan da anlaşılmaktadır. Yine Tablo 12'deki veriler de, öğrencilerin öğrendiklerini hatırlama tutumları konusunda İşbirlikli Öğrenme Yöntemi'nin geleneksel öğretim yaklaşımına göre daha etkili olduğu göstermektedir. Elde edilen t değerine göre, deney ve kontrol gruplarının "öğrenilenlerin kalıcılığı testi" sonuçları arasında 0.05 düzeyinde deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlara dayalı olarak; Görsel Sanatlar dersinde öğrencilerin başarısını artırma ve öğrenilenlerin kalıcılığı konusunda olumlu etkileri görülen İşbirlikli Öğrenmeye İlköğretim

kurumlarında daha fazla yer verilmesi gerektiği önerilebilir. Okullarda, Görsel Sanatlar Derslerinin işlenebileceği ayrı bir derslik yapılabilir ve bu derslik İşbirlikli Öğrenmeye uygun hale getirilebilecek şekilde tasarlanabilir. Okulların genel kütüphanelerinin yanında hem sınıf hem de sanat dersliklerinde, sanat içerikli yayınların bulundurulmasında yarar olduğu söylenebilir. Araştırmada İlköğretim kurumlarındaki Görsel Sanatlar derslerine ayrılan haftalık 40 dakikalık sürenin yeterli olmadığı görüldüğünden ötürü ya bu sürenin iki katına çıkarılması ya da ders dışında yapılan egzersizlerin genişletilerek katılımın artırılmasını sağlama yoluna gidilebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. Ü. (1992). **İşbirlikli Öğrenme Kuram Araştırma Uygulama**, Malatya: Uğurel Matbaası.
- ..... K. Ü. (1993). **İşbirliğine Dayalı Öğrenme Ve Geleneksel Öğretimin Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarısı, Hatırda Tutma Düzeyleri Ve Duyuşsal Özellikleri Üzerindeki Etkileri**, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi: I. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi (25-28 Eylül 1990). Ankara: Meb Yay. 1993, 187-201.
- Alakuş, A. O. (2002). **İlköğretim Okulları 6. Sınıf Resim - İş Dersi Öğretim Programındaki Grafik Tasarımı Konularının Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yöntemiyle Ve Bu Yönteme Uygun Düzenlenmiş Ortamda Uygulanması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ..... (2003). "İlköğretim Çağındaki Bireyler Bakımından Sanat Eğitiminin Gerekliği", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (www.esosder.org)**, sayı: 4, sayfa: 1-9. Diyarbakır.
- Artut, K. (2006). **Sanat Eğitimi Kuramları Ve Yöntemleri**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ayut, A. (2006). **Günümüzde Görsel Sanatlar Eğitiminde Kullanılan Yöntemler**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı : 21,2.
- Bilen, M. (1996). **Plandan Uygulamaya Öğretim**, Ankara: Aydın Web Tesisleri.
- Bülbül, Y. (2007). **"Orta Öğretim Çevre ve İnsan Dersinde İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Çevreye Yönelik Tutumlara ve Erişmeye Etkisi"**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Büyüköztürk, Ş. (2001). **DeneySEL Desenler**, Ankara: Pegem A, Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2006). **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dotson, J. M. (2001). **Cooperative Learning Structures Can Increase Student Achievement**, Erişim Adresi: <http://www.kaganonline.com/kaganclub/freearicles.html>, Erişim Tarihi: 22.03.2008
- Gokhale, A. A. (1995). **Collaborative Learning Enhances Critical Thinking**, Journal Of Technology Education, Volume 7, Number 1.
- Grenfell, J. (1996). **Arts Education: Teaching The Visual Arts Discipline Based Art Education**, State Of Victoria (Department Of Education), The Arts Course Advise. Visual Arts.Pp1-4.
- Grigg, C. (2004). **Art Education And Art Museum**, Chapter 3, Art Education 11-18 Meaning, Purpose And Direction (Edited By; Richard Hickman).
- Güven, İ. (2004). **Etkili Bir Öğretim İçin Öğretmenden Beklenenler**, Erişim Adresi: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/164/guven.htm>, Erişim Tarihi: 12.10.2007
- Johnson, R. T. & Johnson, D. W. (1994). **An Overview Of Cooperative Learning**, J. Thousand, A. Villa And A. Nevin (Eds), Creativity And Collaborative Learning; Brookes Press, Baltimore.
- ..... (2007). **Cooperative Learning And Conflict Resolution**, Erişim Adresi: <http://www.newhorizons.org/strategies/cooperative/johnson.htm>, Erişim Tarihi: 03.11.2007

- Johnson, R. T.; Johnson, D. W & Stanne M. B. (2000). **Cooperative Learning Methods: A Metaanalysis**, University Of Minnesota 60 Peik Hall 159 Pillsbury Drive, S.E. Minneapolis, Minnesota 55455.
- Kagan, S. (1998). **Cooperative Learning**, Erişim Adresi: <http://www.kaganonline.com/kaganclub/freearticles.html>, Erişim Tarihi: 12.10.2007.
- Karaoğlu, İzzet Baki (1998). **Geleneksel Öğretim Yöntemleri İle İşbirlikli Öğrenmenin Öğrenci Başarısı, Hatırda Tutma Ve Sınıf Yönetimi Üzerindeki Etkileri**, Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Karasar, N. (2006). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kurtuluş, Y. (2001). **Sanat Eğitiminde İşbirlikli Öğrenme**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 20: 201 -205.
- Macgregor, J. T. And Smith, B. L. (1992). **What Is Collaborative Learning, The National Center On Postsecondary Teaching, Learning, And Assessment At Pennsylvania State University**. Pennsylvania.
- MEB. (2006). **Görsel Sanatlar Dersi (1-8 Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu**, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- Öncül, R. (2000). **Eğitim Ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öner, Ü. (2007). “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde İşbirlikli Öğrenme Yönteminin Öğrenci Başarısına Etkisi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- Özdemir, G. (2007). **İşbirlikli Öğrenme Teknikleri, Grup Öğrenmesi, Akademik Çelişki, Grup Araştırması**, Erişim Adresi: <http://www.geocities.com/ualtunay.geo/dersler/tarih/ioteknik1.html> , Erişim Tarihi: 24.04.2007
- Özçelik, A. (2007). **İşbirliğine Dayalı Öğrenmenin Fen Bilgisi Dersinde Başarı, Tutum ve Kalıcı Öğrenmeye Etkisi**, Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Özsoy, V. (1993). **Amerika Birleşik Devletleri’nde Güzel Sanatlar Ve Tasarım Eğitimi, Eğitim Dergisi**, 3: 48-54.
- ..... (1998). **Yetmiş Beşinci Yıla Sanat Eğitimi Ve Öğretimi (Resim-İş Eğitimi)**, Milli Eğitim Dergisi, 139 Temmuz-Ağustos-Eylül: 58-65.
- San, İ. (2004). **Sanat Ve Eğitim**, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Sarıtaş, E. (2007). **İlköğretim I. Devrede İşbirlikli Öğrenme Yöntemi İle Geleneksel Öğrenme Yöntemlerinin Başarılı Ve Başarısız Öğrenciler Üzerindeki Etkisi**, Erişim Adresi: <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/makale/say%2016/11%20b01k%20c3%96%20c4%9eret%20c4%b0m%201.pdf> , Erişim Tarihi: 22.09.2007
- Slavin, R. E. And Oickle E. (1981). **Effects Of Cooperative Learning Teams On Student Achievement And Race Relations: Treatment By Race Interactions**, Sociology Of Education, Vol. 54, No. 3. (Jul., 1981), Pp. 174-180.
- Sönmez, S. (2005). “**İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yöntemi, Birleştirme Tekniği İle Bilgisayar Okur-Yazarlığı Öğretiminin Akademik Başarıya ve Kalıcılığa Etkisi**”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Yılmaz, A. (2001). **İşbirliğine Dayalı Öğrenme; Etkili Ancak İhmal Edilen Ya Da Yanlış Kullanılan Bir Metot**, Erişim Adresi: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/150/yilmaz.htm>, Erişim Tarihi: 02.05.2007.
- Yolcu, E. (2004). **Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**, Ankara: Nobel Yayınları.